

Трудове право; право соціального забезпечення

УДК 329.232

Пижова Марина Олександрівна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Інституту управління і права*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Пыжова Марина Александровна

*кандидат юридических наук, доцент кафедры общеправовых дисциплин
Института управления и права*

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Ryzhova Maryna

*PhD in Law, Associate Professor of the Department of Legal Sciences of the
Institute of Management and Law*

Yaroslav Mudryy National Law University,

ORCID: 0000-0003-3652-5581

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА СПРАВЕДЛИВУ

ОПЛАТУ ПРАЦІ

ВЛИЯНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ НА

СПРАВЕДЛИВУЮ ОПЛАТУ ТРУДА

THE INFLUENCE OF GOVERNMENT REGULATION ON FAIR

SALARY

***Анотація.** У статті розглядається державне регулювання в аспекті забезпечення справедливої оплати праці. Зазначено, що в умовах переходу до ринкової економіки відбувається відокремлення інтересів найманих працівників, роботодавців і держави. Працівник об'єктивно зацікавлений в цьому, якщо держава і профспілки реально гарантують йому соціальний захист. Характеризуючи роль держави, вказується з*

однієї сторони вона виступає суб'єктом соціального партнерства і спрямовує свою діяльність на економічне зростання. З іншої сторони, в разі необхідності різкого підвищення заробітної плати, держава, використовуючи систему оподаткування та інші непрямі методи, здатне знижувати негативні наслідки для підприємця від прийняття подібних рішень. Залежно від впливу тих чи інших факторів розрізняють поняття нормативної і позитивної ролі держави.

Порушується питання нерозв'язності проблеми вимірювання кількості праці. Акцентується увага на тому, що праця – це функціонування працівника, його доцільна діяльність на виробництві або у сфері послуг, в процесі якої він витрачає якусь кількість фізичної енергії і розумових зусиль. Визначено, що за допомогою механізму державного регулювання створюються умови балансу інтересів всіх суб'єктів трудових відносин. Держава виконує функцію забезпечення загальних умов соціально-економічного зростання. У зв'язку з цим змінюються як види регулювання, так і сам механізм, тобто зміни стосуються методів, способів регулювання.

Зроблено висновок, що державі необхідно взяти на себе організуючу функцію по встановленню обґрунтованих цін на робочу силу з урахуванням відмінностей в кваліфікації працівників. Ніде в світі немає таких, як в сучасній Україні, великих відмінностей в оплаті праці, що відрізняється за складністю. Перехід до політики випереджаючого зростання грошових доходів не повинен відбуватися надто різко, повинен бути керованим і враховувати реальну ситуацію з наявністю товарів і послуг.

Ключові слова: державне регулювання, заробітна плата, справедлива оплата праці, праця, договірне регулювання, трудові відносини.

Аннотация. В статье рассматривается государственное регулирование в аспекте обеспечения справедливой оплаты труда. Отмечено, что в условиях перехода к рыночной экономике происходит отделение интересов наемных работников, работодателей и государства. Работник объективно заинтересован в этом, если государство и профсоюзы реально гарантируют ему социальную защиту. Характеризуя роль государства, указывается с одной стороны - оно выступает субъектом социального партнерства и направляет свою деятельность на экономический рост. С другой стороны, в случае необходимости резкого повышения заработной платы, государство, используя систему налогообложения и другие косвенные методы, способно снижать негативные последствия для предпринимателя от принятия подобных решений. В зависимости от влияния тех или иных факторов различают понятия нормативной и позитивной роли государства.

Ставится вопрос неразрешимости проблемы измерения количества труда. Акцентируется внимание на том, что труд - это функционирование работника, его целесообразная деятельность на производстве или в сфере услуг, в процессе которой он тратит какое-то количество физической энергии и умственных усилий. Определено, что с помощью механизма государственного регулирования создаются условия баланса интересов всех субъектов трудовых отношений. Государство выполняет функцию обеспечения общих условий социально-экономического роста. В связи с этим, меняются как виды регулирования, так и сам механизм, то есть изменения касаются методов, способов регулирования.

Сделан вывод, что государству необходимо взять на себя организующую функцию по установлению обоснованных цен на рабочую силу с учетом различий в квалификации работников. Нигде в мире нет таких, как в современной Украине, больших различий в оплате труда,

отличается по сложности. Переход к политике опережающего роста денежных доходов не должен происходить слишком резко, должен быть управляемым и учитывать реальную ситуацию с наличием товаров и услуг.

Ключевые слова: *государственное регулирование, заработная плата, справедливая оплата труда, труд, договорное регулирование, трудовые отношения.*

Summary. *The article considers state regulation in terms of ensuring fair wages. It is noted that in the transition to a market economy there is a separation of interests of employees, employers and the state. An employee is objectively interested in this if the state and trade unions really guarantee him social protection. Characterizing the role of the state, it is indicated on the one hand that it acts as a subject of social partnership and directs its activities to economic growth. On the other hand, in the event of the need for a sharp increase in wages, the state, using the tax system and other indirect methods, is able to reduce the negative consequences for the entrepreneur from making such decisions. Depending on the influence of certain factors, there are notions of normative and positive role of the state.*

The question of the insolvability of the problem of measuring the amount of labor is raised. Emphasis is placed on the fact that work is the functioning of the employee, his appropriate activities in production or in the field of services, in the process of which he spends some physical energy and mental effort. It is determined that with the help of the mechanism of state regulation the conditions of balance of interests of all subjects of labor relations are created. The state performs the function of ensuring the general conditions of socio-economic growth. In this regard, both the types of regulation and the mechanism itself are changing, ie the changes relate to methods, methods of regulation.

It is concluded that the state needs to take on the organizing function of setting reasonable prices for labor, taking into account differences in the qualifications of employees. Nowhere in the world are there such great differences in wages as in modern Ukraine, which differ in complexity. The transition to a policy of anticipatory growth of monetary income should not be too abrupt, should be manageable and take into account the real situation with the availability of goods and services.

Key words: *state regulation, wages, fair wages, labor, contractual regulation, labor relations.*

Постановка проблеми. В умовах економічної кризи, нестабільності соціально-політичних відносин держава відіграє надважливу роль у забезпеченні балансу інтересів різних верств населення. Особливо це стосується трудових відносин, адже виходячи із змісту статті 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Водночас, ані Основний закон держави, ані спеціальний Закон України «Про оплату праці» не містить жодної згадки про справедливу оплату праці, маємо тільки таке положення, що кожен має право на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Враховуючи це, ми маємо розуміти, що державі відводиться особлива роль у цьому питанні, оскільки Україна визнала себе соціальною, правовою державою. Однак ми маємо констатувати, що про недієвість механізмів державного регулювання інституту оплати праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут оплати праці вивчався такими правниками-науковцями як: Є. М. Майбурд [1], Ф. У. Тейлор [2], Н.М. Барра [3], Дж. М. Кейнс [4], А. Колот [5], Дж.М. Грейсон

[6] тощо. Однак, аспект гарантій реалізації прав працівників на справедливую оплату праці потребує ґрунтовного наукового дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Обґрунтування необхідності дослідження впливу державного регулювання на формування інституту оплати праці в аспекті справедливої оплати праці. Виокремлення основних механізмів впливу державного регулювання на формування інституту оплати праці.

Виклад основного матеріалу. Пошуком шляхів ефективного державного регулювання заробітної плати займаються вчені різних країн вже протягом двох століть. Критерієм ефективності цього механізму вважається баланс суспільних і особистих інтересів. А. Сен-Сімон і його послідовники для узгодження цих інтересів пропонували абсолютизувати роль держави у вирішенні даної проблеми, тим самим повністю заперечували необхідність використання ринкового механізму регулювання оплати праці [1, с. 223].

Ш. Фур'є вважав, що в основі регулювання заробітної плати повинні лежати добровільність і забезпечення мінімально гарантованого рівня життя для всіх. На думку Фур'є, така організація оплати праці підвищує рівень мотивації. Покладаючись повністю на добровільність, Фур'є заперечував роль особистого інтересу [2, с. 225]. Інший підхід у Р. Оуена. Він вважав, що благом для суспільства є пріоритет громадського інтересу [3, с. 227].

В даний час в світовій економічній теорії розроблені різні підходи до формування механізмів державного регулювання оплати праці. Ці підходи в цілому згруповані в два напрямки. Перше - класичне, засноване на визнанні здатності ринкової економіки до саморегулювання. Друге, спираючись на теорію Кейнса, виходить з передумови, що заробітна плата, встановлена у договорі на певний період, рухається до рівноважного стану на ринку праці в уповільненому темпі.

Відсутність гнучкості заробітної плати Кейнс пояснював фіксуванням ставок і окладів у колективних договорах на певний період. Державна політика встановлення мінімальної заробітної плати та її індексації також містить елементи негнучкості оплати праці. Отже, рух заробітної плати неадекватно змін ринкової кон'юнктури, що може привести до кризових явищ в економіці [4, с. 161]. Можливість недопущення кризових явищ Кейнс бачив у регулюванні державою ринку праці за допомогою впливу на сукупний попит. Цим вчений обґрунтував необхідність державного регулювання заробітної плати в умовах ринкової економіки.

В умовах переходу до ринкової економіки відбувається відокремлення інтересів найманих працівників, роботодавців і держави. Працівник об'єктивно зацікавлений в цьому, якщо держава і профспілки реально гарантують йому соціальний захист.

Державне регулювання заробітної плати не входить в протиріччя і з інтересами роботодавця. По-перше, держава, виступаючи однією із сторін соціального партнерства, керується суспільними інтересами, тим самим сприяє економічному зростанню на основі розвитку виробництва. По-друге, в разі необхідності різкого підвищення заробітної плати, держава, використовуючи систему оподаткування та інші непрямі методи, здатне знижувати негативні наслідки для підприємця від прийняття подібних рішень. Для вироблення необхідної моделі державного регулювання оплати праці необхідно вивчити механізм її функціонування.

Крім того, важливим є з'ясування об'єктивних закономірностей, під впливом яких знаходять конкретне втілення параметри заробітної плати і тенденції її зростання. Залежно від впливу тих чи інших факторів розрізняють поняття нормативної і позитивної ролі держави [5, с. 7]. Нормативна роль держави включає перелік функцій держави щодо сприяння суспільно-економічному прогресу. Друге поняття характеризує

фактичні функції держави. Звичайно, між цими місіями держави існує значний розрив, який долається в процесі здійснення ринкових реформ. У процесі реформування регулюючий вплив держави спрямовується на забезпечення умов для заробітку потрібних коштів і соціальних гарантій з метою використання робочої сили, узгодження інтересів суб'єктів розподільчих відносин, що формуються і функціонують на основі різних форм власності й господарювання.

На що обов'язково маємо звернути увагу так це на нерозв'язності проблеми вимірювання кількості праці. Праця – це функціонування працівника, його доцільна діяльність на виробництві або у сфері послуг, в процесі якої він витрачає якусь кількість фізичної енергії і розумових зусиль. Було зроблено безліч спроб виміряти цю «кількість», але безуспішно [6]. Практично кількість витраченого праці доводиться визначати витратами робочого часу, припускаючи, що кількість праці і витрати робочого часу знаходяться в прямій залежності. Безсумнівно, що таке припущення більш ніж умовно, бо енерговитрати працівників на виконання одних і тих же функцій схильні до впливу не тільки об'єктивних, але в більшій мірі, суб'єктивних чинників, особливо це стосується витрат розумової праці. Оплачується ж не кількість витраченого праці, а його результат. Конкретними показниками результату праці виступають вироблення, нормоване завдання, досягнення мети і вирішення поставлених завдань (для працівників розумової праці). Досягнення поставленого результату обмежена часовими рамками, які визначають норми часу, тривалість виконання науково-дослідних робіт за договором і т. ін.

Усвідомлюючи цю ситуацію, ми стикаємося з суперечливою проблемою: якщо отримано один і той же результат за певний час, то працівникові, який витратив більшу кількість енергії в процесі праці, необхідно більше заплатити, з тим, щоб заробітна плата виконувала

відтворювальну функцію. Реально ж все інакше: як при погодинній, так і при відрядній формах заробітної плати оплачуються витрати праці, а його результат. Наприклад, і енерговитрати і час на виготовлення якісної продукції і браку можуть практично не відрізнятися, а оплата – різнитися.

Необхідно відзначити, що рівень вирішення даної проблеми пов'язаний з умовами господарювання, з формами власності. Рівень оплати праці встановлює власник засобів виробництва. Ринкове господарство існує тільки при наявності економічної свободи виробників і споживачів і конкуренції цін.

Ось чому у регулюванні і забезпеченні справедливої оплати праці важливу роль відіграє держава. Це підтверджується і світовим досвідом і низкою наукових досліджень, які доводять, що в регулюванні трудових відносин активна роль належить державі. Найбільш поширеними видами діяльності в цій галузі є: законодавче встановлення мінімальних стандартів умов найму (тривалість робочого дня, рівень мінімальної заробітної плати, доплати і пільги); законодавче встановлення норм в області умов праці і техніки безпеки; законодавче обмеження і контроль за допуском осіб до певних видів занять; регулювання поведінки роботодавців і працівників на основі громадянських прав і законодавства про працю. При цьому необхідно підкреслити, що невірно обмежувати роль держави перерахованими видами діяльності. Механізм державного регулювання складніше і різноманітніше: за допомогою його створюються умови балансу інтересів всіх суб'єктів трудових відносин. Інакше кажучи, держава виконує функцію забезпечення загальних умов соціально-економічного зростання. У зв'язку з цим змінюються як види регулювання, так і сам механізм, тобто зміни стосуються методів, способів регулювання. Однак які б методи, механізми не здійснювалися, насамперед треба забезпечити умови виконання заробітною платою трьох основних функцій: відтворювальної, стимулюючої, розподільчої. Ми вважаємо, що тільки в

цьому випадку сам механізм регулювання може бути ефективним. При цьому необхідно зрозуміти логіку суспільних змін, вивчити, як реально «працює» сучасний механізм, чи забезпечує він названі умови? Необхідно вказати, що роль держави якісно різниться на етапах становлення, формування ринкової економіки і в умовах функціонування вже сформованої економіки ринкового типу. На етапі переходу до ринкових відносин ефективне регулювання розмірів і динаміки заробітної плати не можливе без використання системи соціального партнерства. Договірний спосіб регулювання заробітної плати, що спирається на цивілізовані відносини роботодавців, найманих працівників та держави, дозволяє збалансувати інтереси соціальних опонентів на основі всебічного врахування позиції кожної зі сторін і вироблення гнучкого підходу до прийнятих рішень. Крім того, на цьому етапі розвитку держава бере активну участь у формуванні інститутів регулювання ринку праці та зайнятості. З розвитком суспільства, зі змінами в структурі суспільного виробництва відбудеться корегування, уточнення функцій держави. Відбуватиметься процес послідовного переходу від прямих до непрямих методів регулювання оплати праці; до посилення ролі держави в регулюванні соціальних процесів; встановлення мінімальних ставок заробітної плати; визначенню прожиткового мінімуму; тривалості робочого часу і часу відпочинку; зменшення невиправданої диференціації в доходах населення.

Висновки. З часів устаткування ринкової економіки відбулися кардинальні зміни у державній власності, держава втратила безпосередній вплив на процес регулювання рівня оплати праці працівників недержавних підприємств. Єдиним засобом, яким воно в даний час має, є інститут мінімальної заробітної плати, але й він реально не використовується. Сучасна мінімальна заробітна плата не забезпечує працівникам гідні життєві умови.

Державі необхідно взяти на себе організуючу функцію по встановленню обґрунтованих цін на робочу силу з урахуванням відмінностей в кваліфікації працівників. Нідє в світі немає таких, як в сучасній Україні, великих відмінностей в оплаті праці, що відрізняється за складністю. Перехід до політики випереджаючого зростання грошових доходів не повинен відбуватися надто різко, повинен бути керованим і враховувати реальну ситуацію з наявністю товарів і послуг.

Література

1. Майбурд Е.М. Введение в историю экономической мысли. М.: Дело, 1996. 317 с.
2. Тейлор Ф.У. Принципы научного менеджмента: Пер. с англ. М: «Кон-тролленг», 1991. 104 с.
3. Рынок труда и социальная политика в Центральной и Восточной Европе: Пер. с англ.: Переходный период и дальнейшее развитие. / Под. ред. Барра Н. М.: ИКЦ «ДИС», 1997. 496 с.
4. Кейнс Дж. М. Избранные произведения. М.: Экономика, 1993. 341 с.
5. Колот А. До проблеми розвитку теорії розподільчих відносин // Україна: аспекти праці. 2008. № 8. С. 3-12.
6. Грейсон Дж. Мл. О'Делл К. Американский менеджмент на пороге XXI в.: пер. с англ. М.: Экономика, 1991. 319 с.

References

1. Mayburd Ye.M. Vvedenie v istoriyu ekonomicheskoy mysli. M.: Delo, 1996. 317 s.
2. Teylor F.U. Printsipy nauchnogo menedzhmenta: Per. s angl. M: «Kon-trolleng», 1991. 104 s.

3. Rynok truda i sotsialnaya politika v Tsentralnoy i Vostochnoy Yevrope: Per. s angl.: Perekhodnyy period i dalneyshee razvitie. /Pod. red. Barra N. - M.: IKTs «DIS», 1997. 496 s.
4. Keyns Dzh. M. Izbrannyye proizvedeniya. M.: Ekonomika, 1993. 341 s.
5. Kolot A. Do problemy rozvytku teorii rozpodiljchykh vidnosyn // Ukrajina: aspekty praci. 2008. № 8. S. 3-12.
6. Greyson Dzh. Ml. O'Dell K. Amerikanskiy menedzhment na poroge XXI v.: per. s angl. M.: Ekonomika, 1991. 319 s.